

для відновлення повноцінної картини становлення системи вищої освіти у сфері культури протягом більш ніж столітнього періоду історії Півдня України, вказуються основні державні та відомчі архівосховища України і РФ, які містять необхідні документальні корпуси.

Ключові слова: Південь України, культура, естетичне виховання, історія педагогіки, джерела, архівні документи.

Novoselskaya A. V., Ph.D., KRU "Crimean Academic Puppet Theatre", the artistic director – CEO, (Ukraine, Simferopol), arin-nov@mail.ru

History of the development of higher vocational education in the culture of the Southern Ukraine (end of XIX – beginning of XXI centuries.): to study the question of the source base

The article in the study of the history of the development of higher vocational education in the culture of the South of Ukraine considers aspects of the topic of security research necessary sources. Analyzes the relevance of the topic to organize full scientific study, it is a preliminary classification of institutions of culture and aesthetic education in the region. Proposes a classification of the source base – by subsumption principle, stand the most typical source group studying the topic, identifies the main priorities and sequence of work with them. Represented classification and general characteristics of groups of archival documents needed to restore a full picture of the formation of higher education in the field of culture for over a hundred years of history of the Southern Ukraine, identifies the main state and departmental archives of Ukraine and Russia, containing the necessary documentary enclosures.

Keywords: South Ukraine, culture, aesthetic education, history of pedagogy, sources, archival documents.

* * *

УДК 7.035 94(477):7.035:930.85

Огієнко В. І.,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Український інститут національної пам'яті (Україна, Київ), vitaliy.ogienko@gmail.com

УКРАЇНА І "ЇЇ БОЛІСНІ МИНУВШИНИ": СТРАТЕГІЇ ІСТОРИЗУВАННЯ ТА ІСТОРИЧНА КУЛЬТУРА

Недавній український історичний досвід розглядається за допомогою поняття "стратегії історизування". Виділено стратегію примирення через спокуту, стратегію історизування конфліктогенного спадку, стратегію історичного боргу, стратегію активзації пам'яті про Голокост, стратегію регіоналізації, стратегію амбівалентності, стратегію амнезії, стратегію активзації пам'яті.

Ключові слова: стратегія історизування, символічні практики, історична культура, український історичний досвід.

У даній статті буде окреслено стратегії історизування в Україні. Під стратегіями історизування мається на увазі культурно зумовлені (урочисті, культові, ритуальні) способи легітимації інститутів в межах символічного поля історичної культури. Вони зорієнтовані на публічність та на символічну репрезентацію, мають типізований характер (повторюються) та водночас слугують спеціальними механізмами соціального контролю. Способи легітимації виникають і підтримуються дієвцями, а не самі по собі [12, с. 8].

Стратегія активзації пам'яті

Якщо задатися питанням, яка історична пам'ять з'явилася протягом періоду незалежності України, то без сумніву це буде пам'ять, ґрунтована на національному метанаративі. Націоналізація пам'яті йшла паралельно із націоналізацією історії, яка в академічному середовищі означала відмову вітчизняної історіографії від використання радянських шаблонів. В Україні як і у всіх пострадянських країнах, можливо, за виключенням Білорусі, почали формуватися національні міфи та нарративи, покликані посилити солідарність громадян та легітимізувати владні еліти як такі, що здатні самостійно керувати без "допомоги старшого брата". Обґрунтування незалежності та суверенітету було віднайдено в

історії, особливо в її дорадянських "золотих періодах", пов'язаних із державністю. Здебільшого цим шляхом йдуть всі країни, що вже казати про ті суб'єкти міжнародного права, що довгий час були позбавлені привілею мати свою окрему історію. В Україні створено пантеон національних героїв та національно значимих "місць пам'яті". До першого входять давньокиївські князі Олег, Святослав, Володимир, Ярослав, княгиня Ольга, галицький князь Данило, гетьман Б. Хмельницький, поет Тарас Шевченко, поетеса Леся Українка та історик Михайло Грушевський. Більшість із цих історичних персоналії зображені на купюрах національної валюти гривні, що отримала свою назву із давньокиївських часів. Щоправда гетьмана Івана Мазепу, письменника Івана Франка (який є регіональним західно-українським героєм), філософа Григорія Сковороду (через недостатню популярність), зображення яких містяться на гривневих купюрах, складно включити до національного пантеону героїв. Список "національних героїв" можна розширювати, але загалом, можна бути певним, що ювілеї згаданих осіб будуть вшановані на державному рівні. Наука та медіа теж не обходять їх стороною, а опитування громадської думки свідчать про позитивний образ цих осіб.

Можна сказати, що вивчення і популяризація історії стали частиною державного та національного будівництва [25]. Національна парадигма повністю домінує в історіографії, університетах та шкільних підручниках з історії. Проведений Вікторією Середою контент та дискурс-аналіз промов президентів Кучми і Ющенка доводить, що обидва президенти використовували мову "національної історії" [18].

Поза тим, активація національної історії та пам'яті не носять всеохопного характеру. Найлегше, майже без опору від тих чи інших соціальних груп відбувається націоналізація тієї історичної пам'яті, яка була успадкована від Радянського Союзу та яка належить до національного метанаративу [13, с. 99]. Це варто пов'язати із відсутністю політичного спротиву до процесу активзації такої пам'яті, адже майже всі політичні сили прийняли платформу незалежності України та знайшли спільний мовчазний консенсус у її підтримці або нейтралітеті до її розвою. Як наслідок, постаті і події з національної історії, які вшановувалися за радянських часів, і в сучасній Україні продовжують сприйматися позитивно. І навіть, якщо змінюються акценти в бік подільшої націоналізації, як це стало із постаттю Богдана Хмельницького, то громадська думка у своїй масі на це не зважає. Тому активація такої національної пам'яті автоматично отримує карт-бланш у населення.

Серед нерадянської історичної пам'яті, яку можна віднести до національного метанаративу, в офіційній українській історичній канон було інтегровано історію Київської Русі в інтерпретації першої української держави, Української козацької держави Б. Хмельницького 1648-1657 рр. та історії Української революції 1917-1921 рр. як спроби відновити свою державу. Легко помітити, що сторінки історії, які отримали владну індульгенцію, медійну лояльність та освітню підтримку, цілком вкладаються в рамки концепції державотворення.

Ключові події довгого ХХ століття, Голодомор 1932-1933 років та Великий терор 1937 року, які входять до

виготовленого істориками національного метанаративу, набагато важче проклали собі шлях до державного визнання, бо прямо суперечать радянському наративу і відповідно несуть у собі потенціал конфліктності. Найбільший внесок, мабуть, все-таки до невідворотного державного визнання двох цих подій зробив В. Ющенко, в тому числі завдяки низці Указів. Це ж саме стосується нових українських свят Дня Соборності (22 січня) та вшанування пам'яті героїв Крут (29 січня).

Найбільш успішним символічним начинанням В. Ющенка стала активація пам'яті про Голодомор, яка за спостереженням Г. Касьянова, стала новою “громадянською релігією” [7, с. 11]. До цього процесу було залучено низку провідних вчених, всю вертикаль державної виконавчої влади, школу, медіа, Інтернет, громадські організації, українську діаспору. У 2009 та 2010 роках вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 рр. набуло дійсно масового характеру, яке вже було просто неможливо проігнорувати. Щодо дискусії навколо визнання Голодомору геноцидом, можна сказати, що без такого означення цієї трагедії навряд чи вдалося б надати їй такого поширення, та деякою мірою обмежувалася б її суть.

Продовжується процес наукового осмислення Голодомору, до якого приєднується все більше закордонних вчених [21; 24]. Голодомор навіть отримав спеціальний науковий дискурс, оформлений в окрему дисципліну – *Holodomor studies*. Під такою ж назвою Український науковий інститут Гарвардського університету започаткував наукове видання.

Хоча, вітчизняний науковий світ відмовився від радянської моделі пам'яті по відношенню до колишніх символічних супротивників режиму, будь-то І. Мазепа, С. Петлюра чи С. Бандера, суспільна думка щодо оцінки цих осіб – поляризована.

Стратегія амнезії

До стратегій історизування також віднесемо стратегію амнезії або замовчування або забування. Можна не погодитися із таким включенням, мотивуючи тим, що забування означає бездіяльність у сфері пам'яті. Але амнезія часто передбачає змушування до забуття, що є активною діяльністю тих хто змушує, що дозволяє трактувати її у якості стратегії. Ж. Мінк наголошує, що у такому випадку, “ті, кого змушують забувати, і ті, хто змушує забувати, продовжують ігри з пам'яттю, створюючи через обмеження мовчання новий простір слухних умов для взаємодії” [10, с. 19].

Ярослав Грицак, характеризуючи стан пам'яті в Україні до кінця 1980-х років, особливістю радянської політики пам'яті в Україні визначає “те, що вона доводила безпам'ятство до небачених раніше розмірів” і далі порівнює історичний канон Радянської України із величезним музеєм, “з якого було усунено більшість експонатів, і кожен кут якого був переповнений грізними привидами минулого” [3].

В українському суспільстві, в якому радянська спадщина залишається вагомою, символічні практики, особливо їхнє зовнішнє оформлення, наслідують радянські взірці. Особливо це властиво для стратегій амнезії історичної пам'яті. Власне, йдеться про застосування стратегії замовчування до того історичного матеріалу, що його лише за останні 20 років активували. Замовчуван-

ню підлягають незручні для прихильників радянської/проросійської трактовки української історії теми антицарського виступу Івана Мазепи, злочинів радянської влади, Голодомору, ОУН-УПА, українського національно-визвольного руху, перевизначення Великої Вітчизняної війни як Другої Світової. Ці теми, які як з'ясувалося мають значний потенціал суспільного загострення, і щодо яких компроміс виглядає важкодоступним, політична влада за часів Л. Кучми воліла б звести до найнищого із можливих рівнів згадування.

Стратегія амбівалентності

Стратегія амбівалентності, яку використовує українська влада в репрезентації минулого, в цілому непогано описана дослідниками [13, с. 40-69; 23, р. 3-9]. Стратегія амбівалентності – це спроба уникнути загострення конфліктності навколо проблеми переосмислення радянського досвіду. Власне, поява такої стратегії стала відповіддю на вимогу “переглянути радянську минувшину”, засудити злочини тоталітаризму та радянський режим як такий, а також порвати з радянськими традиціями пам'яті. Крім того, як і будь-яка інша стратегія історизування, вона переслідує політичні або інші цілі. Питання про використання стратегії амбівалентності як способу відвернення уваги від більш суспільно важливих інформаційних приводів, наприклад економічних та інших негараздів потребує додаткового дослідження.

Стратегії амбівалентності у своїй так ми мовити класичній для України формі зформувалася за каденції Л. Кучми, який в цілому прийнявши помірковану версію національного наративу, не був готовий повністю відмовитися від радянської історичної спадщини. Тому, власне стратегії амбівалентності за адміністрації Л. Кучми полягали у зверненні до радянського минулого, подаючи його як славу чи принаймні не ганебну сторінку національної історії. Так, ювілеї Західно-української народної республіки і Данила Галицького відзначалися у Львові, а останнього першого секретаря ЦК КПУ Володимира Щербицького святкували у Дніпропетровську. Також Л. Кучма відновив в 2000 році на державному рівні святкування 23 лютого Дня захисника Вітчизни і перетворив 7 листопада в День соціальної гармонії. Ще один приклад із двома редакціями вступної статті “Книги пам'яті України” – мартирологу загиблих на фронтах Другої світової війни українців наводить Р. Сербин. В одній редакції була вставка про “ОУН як колаборантів фашистів”, а в іншій, пізнішій ця вставка була вилучена [17].

Причому інколи доходило до відверто комічних ситуацій, коли майже одночасно вшановували В. Щербицького та його політичного супротивника дисидента В. Чорновола, який сидів при Щербицькому в сибірських таборих. Така інструменталізація пам'яті вкупі із замовчуванням окремих подій історії в українському суспільстві, що перебувало в стані аномії, обмежувала будь-яку серйозну дискусію, зберігала існуючий status quo у масовій свідомості та сприяла “рутинізації” складних історичних проблем. З одного боку, за допомогою використання таких інструментів вдавалося приглушити конфліктний потенціал неоднозначних історичних сторінок, але з іншого, існуючі потенційні “історичні кризи” нікуди не поділися, продовжуючи перманентно жевріти [23, р. 5].

На амбівалентну політику влади реагували і продовжують реагувати медіа, розміщуючи в етері як контент, що відображає як націоналістичний наратив, так і радянський. Можна припустити, що така політика вважається редакторами газет і телеканалів найбільш рейтинговою та таким чином оптимальною, особливо у зв'язку із гаданою амбівалентністю ставлення населення щодо радянської історичної та культурної спадщини [8].

Все це сприяло побудові своєрідного історичного симбіозу радянського та націоналістичного наративів, що був спрямований на підтримку вже існуючих практик, в першу чергу тих, що були успадковані із радянських часів. Поки цей симбіоз виконував свою місію помірної легітимації влади як центральної сили, яка балансує між правим націоналістичним флангом та лівим комуністичним, та не викликав активних суспільних дискусій, він виконував свою роль. Як тільки такі дискусії з'являлися, то це означало, що його рамки слід передвинути з метою уникнення конфліктних ситуацій.

Стратегія регіоналізації

В контексті амбівалентності варто згадати регіоналізацію символічних практик, що досягла майже автоматичного відтворення за часів Л. Кучми і зараз знаходить застосування. Місцеві органи влади, як репрезентанти місцевих громад, мають широкі повноваження у здійсненні історичної політики, і цілком успішно їх використовують, зокрема у питаннях перейменування різних топонімів та встановленні нових пам'ятників. Тому перейменування і найменування у різних регіонах країни відбувалося нерівномірно. Якщо у західних регіонах країни немає жодного пам'ятника Леніну, то на півдні – цілі міста носять імена лідерів комуністичної партії.

Цікаво, що якщо амбівалентні стратегії історизування покликані були "зблизити регіони", то регіоналізація символічних практик навпаки лише збільшує відстань між ними, адже кожен регіон отримує карт-бланш на впровадження своїх "місць пам'яті", які нерідко в різних регіонах країни належать до діаметрально протилежних репрезентацій минулого. Тоді амбівалентність набуває рис міжрегіонального історичного протистояння, одна із сторін якого свідомо демонізує український націоналізм, а друга його наївно ідеологізує або одна із сторін свідомо возвеличує Сталіна – "переможця у Великій Вітчизняній війні", а друга хоче скасувати день Перемоги [11]. Тоді герої для однієї групи стають злочинцями для іншої.

Адміністрація В. Януковича продовжує регіональну символічну політику, надавши їй офіційної легітимності, самоусунувшись від видимого адміністративного тиску у цій сфері [2]. Позиція про те, що зріла історична ідентичність ніколи не поступиться місцем якійсь загальнішій (наприклад, регіональна донецька загальноукраїнській націоналістичній) поєднується із тезою "сили у різноманітності" та необхідності зберігати міжнародне порозуміння в державі [9]. Навпаки, за Л. Кучми і В. Ющенка українське суспільство переважно представлялося гомогенним і у минулому, і в теперішньому і в майбутньому.

Стратегія історизування конфліктогенного спадку

Як вже згадувалося передумови конфліктогенності закладені, в першу чергу, в новопосталих масивах

пам'яті, ключові персоналії з яких за радянських часів були проголошені "ворогами народу" та "зрадниками". Введення в публічний обіг пам'яті про ОУН-УПА, С. Бандеру, Р. Шухевича, альтернативної радянській трактовки Другої Світової війни викликає у певних соціальних групах спротив. Зароджується потенціал конфліктності, який звичайно знаходяться бажані використати.

Другий заряд конфліктності мають постаті радянського або російського імперського минулого, які протистоять національному наративові у його поміркованому варіанті. Йдеться про Леніна, Сталіна, призвідників Голодомору тощо. Встановлення пам'ятника Сталіну у Запоріжжі або Катерині II у Сімферополі промовисто це доводить.

За визначенням, якщо дієвці вдаються до зображень конфліктної минувшини, то вони розраховують на певну рентабельність свого стратегічного вибору, адже конфліктні сторінки минулого мають найбільший мобілізаційний потенціал. Але видається, що навіть стратегії історизування конфліктогенного спадку, не завжди добре продумані. Так, у випадку із бюстом Сталіна у Запоріжжі, мабуть, можна говорити про певні політичні тактичні переваги для комуністів, які ініціювали цей акт. З іншого боку, у випадку із нагородженням Героєм України С. Бандери, що призвело до всплеску конфліктності небувалої до того сили, говорити про політичні дивіденди для В. Ющенка, який був промоутером нагородження, не доводиться. Хоча, політичному супротивнику В. Ющенка – Ю. Тимошенко цей акт суттєво зашкодив, адже тепер "журналісти могли б спитати прем'єр-міністра, що вона думає з цього приводу" [4, с. 342]. Крім внутрішнього загострення, на факт нагородження відреагував Європарламент, який у своїй резолюції "глибоко засуджує рішення Президента України Вітора Ющенка про посмертне нагородження Степана Бандери, лідера Організації Українських Націоналістів (ОУН), яка співпрацювала із нацистською Німеччиною, званням Героя України..." [5]. Під загрозу також було поставлено процес досить успішного українськопольського примирення.

Останній приклад, ще раз доводить ту просту істину, що здійснення символічної або комеморативної практики залежить не тільки від об'єкта вшанування, а й від інших факторів, таких як суб'єкти та механізми її реалізації.

Однією із дискурсивних рамок, яка найчастіше використовується у конфліктних іграх із минулим, є рамка звинувачення у переписуванні історії, яка розуміється "об'єктивно" існуючою цінністю, і звичайно в разі "посягання" на неї здатна викликати у людей відчуття втрати цієї цінності, і як наслідок опору.

Стратегія примирення через спокуту

На цій стратегії, великою мірою, побудована модель пам'яті у Європейському Союзі. Вона передбачає, що найкращий спосіб побудувати міцний мир і гарантувати відносно гармонійне співіснування в демократичних умовах полягає і тому, щоб з'ясувати "правду" про конфліктну минувшину і надати матеріальну і символічну компенсацію, яка б відображала визнання жертв політичного насилля [10, с. 227]. Всіляко заохочуються суспільні дискусії і визнаються з можливе проведення

судових процесів щодо колишніх несправедливостей. У випадку компенсацій йдеться крім символічної також про матеріальну допомогу жертвам репресій та гонінь. Таким чином, історичні питання переходять до юридичної площини, визначеної законами і судами, уникаючи тим самим варіативності у питанні розв'язання складних завдань минулого. Виробляється своєрідна граматика правил і норм для врегулювання післяконфліктних ситуацій, створюється комісія на кшталт “Правда і правосуддя”, “Правда і примирення”. Оскільки ця стратегія використовується у Європі, то само собою напрашується порівняння українського досвіду із європейським.

Серед українських еліт цю стратегію на озброєння був взяв колишній Президент В. Ющенко. Принаймні, у двох випадках про її застосування можна говорити достатньо явно. У першому випадку йдеться про порушення кримінальної справи за фактом вчинення геноциду в Україні керівниками більшовицького режиму СРСР та УРСР в 1932–1933 роках” [1]. Київський апеляційний суд прийняв справу до впровадження, розглянув її та визнав, що висновки слідчих СБУ про вчинення підсудними Сталіним (Джугашвілі) Й. В., Молотовим (Скрябіна) В. М., Кагановичем Л. М., Постишевим П. П., Косіором С. В., Чубарем В. Я. і Хатаєвичем М. М. “геноциду частини української національної групи” є обґрунтованими та у зв'язку із смертю підсудних постановив закрити справу.

Поза тим, якщо в Європі використання юридичних практик спрямоване на окреслення винуватих і примирення на цій основі (німці визнали Голокост і примирилися із ним або іспанці після довгого періоду амнезії визнали злочини генерала Франко і на цьому ґрунті шукають порозуміння), то суд над організаторами Голодомору не містив у собі передумов взаємного примирення через спокуту, хоча б тому, що ніхто не покався за злочини Сталіна та ніхто не сказав: “Так. Злочини були, і ми просимо у жертв вибачення”.

Процес над призвідниками Голодомору в гіршу сторону відтіняє його колуарність та так би мовити формальність, що унеможливили будь-яку активну суспільну дискусію.

З іншого боку, можна говорити про символічну компенсацію жертвам Голодомору. Вийшло друком та з'явилося в Інтернеті багато свідчень очевидців трагедії, було знято документальні фільми із свідченнями. Ті, що пережили Голодомор, мали можливість проголосити промови на заходах із вшанування пам'яті, а державними відзнаками були нагороджені люди, що рятували інші життя в ті часи [19], та дослідники Голодомору. Щоправда за кількістю нагород, відзнак, доплат і т.д. люди, що були причетні до дослідження Голодомору і підготовки до офіційних заходів, залишили далеко позаду тих, хто жили у 1932-1933 рр. [20].

Місцеві органи влади надали також матеріальну допомогу постраждалим від Голодомору, але здебільшого одноразову. Причому критерії її надання були доволі розмиті, більшість регіонів надали її всім особам, які в ті роки проживали на території, охопленій голодом. В деяких регіонах доплати здійснювали за надані свідчення, що породило в пресі певний резонанс. Крім цього, треба підкреслити, що матеріальна допомога в Україні надається переважній більшості літніх людей за Законом України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соці-

льного захисту” та соціальною програмою “Турбота”, проте в текстах цих документів про Голодомор нічого не сказано.

Другий випадок пов'язаний із україно-польським “примиренням через прощення” навколо подій 1943 року на Волині. Без сумніву, це був найбільш успішний український досвід застосування стратегій історизування. Він включав дискусії і обговорення болісних тем на багатьох рівнях. Двостороння українсько-польська комісія істориків сприяла налагодженню контактів між академічними колами та визначенню больових точок примирення, а далі вчені проводили панельні засідання, де суперечливі питання обговорювалися та фіксувалися. Всі ці матеріали були видані польською мовою та частково українською [22]. І хоча, як підмічає А. Портнов “в цілому науковій дискусії продемонстрували свою вражаючу здатність не проникати в масовий дискурс” [13, с. 57], вони також продемонстрували зростаючу, часто позитивну роль професійних істориків у вирішенні історичних спорів.

Взяли участь у дискусії діячі мистецтва, письменники, інтелектуали, зокрема вважається, що її початком став лист “Незагоєна рана Волині”, підписана 59 українськими інтелектуалами [14]. Головним посланням листа стала фраза “Вибачаємо і просимо вибачення”. Такі ж толерантні заяви зробили Президент Кучма, голова його адміністрації Медведчук та наступний Президент Ющенко. Наразі, зроблено суттєві кроки для того, щоб подолати відчуження в оцінках українською та польською сторонами подій Волині 1943 року, принаймні на офіційному державному та науковому рівнях. Щоправда, українській стороні, принаймні номінально, довелося піти на деякі поступки, зокрема дозволити польській стороні відкрити Меморіал орлят – пам'ятник польським воюючим, які загинули в україно-польській війні 1918 року та польсько-радянській війні 1920 року.

На відміну від доволі успішної україно-польської співпраці щодо обговорення спірних історичних сторінок, подібні україно-російські проекти, зокрема у вигляді спільних комісій із узгодження шкільної історії, за словами українських істориків, навіть незважаючи на санкцію з боку влади, є надзвичайно складними для реалізації. Адже російська налаштованість на відбудову неоімперського гуманітарного простору виключає рівне представництво у спільних проектах, що несуть загрозу для українських істориків втратити своє бачення цілих історичних епох [16, с. 12].

Разом з тим, варто підкреслити, що інших настільки ж глибоких дискусій з історичних питань в Україні не було проведено, зокрема і щодо Голодомору. У випадку із УПА певного розголосу набув “Фаховий висновок робочої групи істориків при урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА” [15]. Натомість до якихось загальніших результатів він не призвів. Численні спроби на законодавчому рівні надати статус учасників бойових дій воюючим УПА та іншим членам українських національно-визвольних організацій не пройшли у парламенті.

Останнім часом великий публічний інтерес викликало питання обговорення української шкільної освіти і якості шкільних підручників з історії. Промотером цієї кампанії стала професор Києво-Могилянської академії Н. Яковенко, яка сама опублікувала з десяток статей та

зробила стільки ж публічних доповідей. Група під її керівництвом, роботу якої фінансував Інститут національної пам'яті, розробила свої рекомендації та нову шкільну програму. Ця шкільна програма розрахована не те, щоб стати над війнами пам'яті в сучасній Україні, зробити якісний і цікавий молодому поколінню продукт, з допомогою якого майбутні громадяни України приймуть українську історію як свою, а крім цього ще й навчатися самостійно мислити. Їхній розрахунок спрямований на те, що за допомогою нового підручника за словами Н. Яковенко "українським стане все, що відбувалося на українській території". Разом з тим, було жорстко розкритиковано нинішні підручники з історії через представлення головно "ексклюзивної історії українців", неврахування новітніх здобутків історичної науки та в цілому невідповідності до стандартів історичної освіти країн ЄС. Питання нової концепції шкільної освіти стало одним із небагатьох прикладів того як академічна дискусія фахових істориків переросла у суспільне відкрите незаангажоване політикою обговорення із залученням вчителів, медій, політиків, парламентарів.

Висновок

Починаючи працювати над статтею, я задався декількома питаннями. Після опрацювання головного матеріалу, мушу визнати, частина відповідей на ці питання зазнала змін.

Отже, перше питання. Чи простежується зв'язок між сучасними стратегіями історизування і колишніми радянськими символічними практиками? Не так як здавалося з першого погляду. Стратегії примирення через спокуту та амбівалентності були повністю відсутніми в радянському символічному просторі. Лише стратегія амнезії наслідують за об'єктами замовчування радянські взірці, але значно поступається за масштабами втілення радянському відповіднику. У наш час інформаційного плюралізму ефективно замовчувати певні дані майже неможливо, набагато ефективніше розбавити їх іншою інформацією та змінити акценти. Поза тим, саме та частина національного нарративу, яка підтримувалася у Радянському Союзі, найлегше та майже без будь-якого спротиву сприймається як політичними елітами так і громадянами України загалом, незважаючи на регіональні вподобання, які інколи дуже сильно відрізняються. Таким чином, українські стратегії історизування, в першу чергу, являються результатом пострадянських реалій в сучасному глобалізованому світі. Тому символічні практики стають все більше і більше технологічними. Так само, простежується сильний, але не переважаючий вплив Росії та Європи, зокрема Польщі, на українські ігри із пам'яттю.

Чи радянська минушина справді перебуває в центрі політичних пам'ятевих ігор? Очевидно, що так. Українське суспільство нині немає однозначної відповіді на питання, що з нею робити: повністю відмовитись чи інкорпорувати в офіційний національний канон. Стратегії історизування те ж не дають цієї відповіді. Проте, ситуацію ускладнює те, що національна історіографія здебільшого переглянула радянську минушину, разом з тим, дуже значна частина медій та населення трактують її досить прихильно.

Чи дієвці, які опираються на дві домінуючі в Україні моделі пам'яті та нарративи (націоналістичний і радян-

ський), послуговуються різними стратегіями історизування? Усвідомлюючи, що провести чітку класифікацію неможливо, все ж на основі вищевикладеного припустимо, що прихильники націоналістичної версії історії частіше використовують стратегії активації, а прихильники радянської версії – стратегію амнезії, амбівалентності та регіоналізації. Стратегія примирення через спокуту є здобутком "націоналістів". Натомість стратегія історизування конфліктогенного спадку повсякчас застосовується усіма дієвцями.

Список використаних джерела

1. Вісник Служби безпеки України. Спеціальний випуск. За матеріалами кримінальної справи про Голодомор 1932-1933 років в Україні. № 57. – 2010 р. – 224 с.
2. Герман Г. Услід за Тойнбі // Дзеркало тижня. – 2010. – № 13.
3. Грицак Я. Нові повороти в українській політиці пам'яті // Захід. нег, 4.02.2011, <http://zaxid.net/article/80859/>.
4. Грицак Я. Ще раз про Ющенка, ще раз про Бандеру // Страсті за Бандерою. – К., 2010. – С. 342.
5. Європейський парламент, спільне звернення з приводу резолюції RC-B7-0116/2010 // Офіційне представництво Європейського Парламенту, 09.02.2011, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=P7-RC-2010-0116&language=EN>
6. Каплюк К. Переписана історія України. Версія Дмитра Табачника // Українська правда, 29.01.2010, <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/08/26/5332444/>.
7. Касьянов Г. Danse macabre: Голод 1932 – 1933 років у політиці, масовій свідомості та історіографії (1980-ті – початок 2000-х). – Київ : "Наш час", 2010. – 271 с.
8. Кулик В. Дискурс українських медій. ідентичності, ідеології, владні стосунки. – К., 2010. – 656 с.
9. Малюх В. Симулякр "нової ідеології української держави" // Універсум. – 2010. – № 11-12.
10. Мінк Ж., Неймаєр Л. Європа та її болісні минувшини. – К. : Ніка-Центр, 2009. – 272 с.
11. На Львівщині люди Тягнибока хочуть скасувати День Перемоги // Українська правда, 7.02. 2011, <http://www.istpravda.com.ua/short/2011/02/7/22209/>.
12. Огієнко В. До визначення поняття "стратегія історизування" // "Гілея: науковий вісник". Збірник наукових праць. – К., 2013. – Вип. 71. – С. 5-9.
13. Портнов А. Упражнения с историей по-украински. – М., 2010. – 224 с.
14. Незагоєна рана Волині // Поступ, 09.02.2011, <http://postup.in.ua/usual.php?what=7890>.
15. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА / НАН України; Інститут історії України. – 3. вид., стер. – К. : Наукова думка, 2005. – 72с.
16. Реєнт О. "Спільний українсько-російський підручник": мрії і реальність // Шкільна історична освіта на сучасному етапі. Матеріали круглого столу. Інститут історії України НАН України, 8 червня 2010 р. // Історія України. – 2010. – Серпень. – № 29 (669). – С. 11-13.
17. Сербин Р. Боротьба за історичну пам'ять українського народу // <http://exlibris.org.ua/vvv/article-end.html>
18. Серєда В. Исторический дискурс в официальных речах президентов Украины и России // Полит.ру, 4.02.2011, <http://www.polit.ru/analytics/2007/04/05/politdiskurs.html>.
19. Указ Президента України № 1133/2007 "Про присвоєння В. Івчуку звання Герой України" // Офіційне Інтернет-представництво Президента України, 09.02.2011, <http://www.president.gov.ua/documents/7033.html>
20. Указ Президента України № 1061/2008 "Про відзначення державними нагородами України" // Офіційне Інтернет-представництво Президента України, 09.02.2011, <http://www.president.gov.ua/documents/8622.html>
21. Norman M. Naimark. Stalin's Genocides. (Human Rights and Crimes Against Humanity) Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2010, 176 p.
22. Polska-Ukraina: trudne pytania, u 9 t.; Українською мовою вийшла лише одна книга „Україна – Польща: важкі питання.” –

T. 9 : Матеріали ІХ і Х міжнародних семінарів “Українсько-польські відносини під час Другої світової війни”, Варшава, 6-10 листопада 2001 р. – Варшава : ВМА “Терен”, 2004. – 494 с.

23. Riabchuk M., Holodomor: The Politics of Memory and Political Infighting in Contemporary Ukraine // *Harriman Review*, Vol. 16, No. 2 – P. 3-9.

24. Snyder T., *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin*, Basic Books. – 544 p.

25. Wanner C. *Burden of Dreams: History and Identity in Post-Soviet Ukraine*. – *Post-Communist Cultural Studies*, 1998. – 228 p.

References

1. Visnyk Sluzhby bezpeky Ukrainy. Spetsialnyi vypusk. Za materialamy kryminalnoi spravy pro Holodomor 1932-1933 rokiv v Ukraini. – № 57. – 2010. – 224 s.

2. Herman H. Uslyd za Toinbi // *Dzerkalo tyzhnia*. – 2010. – № 13.

3. Hrytsak Y. Novi povoroty v ukrainkii politytsii pamiaty // *Zahid.net*, 4.02.2011, <http://zahid.net/article/80859/>.

4. Hrytsak Y. Shehe raz pro Iushchenka, shehe raz pro Banderu // *Strasti za Banderou*. – К., 2010. – S. 342.

5. Ievropeyskyi parlament, spilne zvernennia z pryvodu rezoliutsii RC-B7-0116/2010 // *Ofitsiine predstavnytstvo Ievropeiskoho Parlamentu*, 09.02.2011, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=P7-RC-2010-0116&language=EN>

6. Kapliuk K. Perepysana istoriia Ukrainy. Versiia Dmytra Tabachnyka // *Ukrainska pravda*, 29.01.2010, <http://www.ppravda.com.ua/articles/2010/08/26/5332444/>.

7. Kasianov H. Danse macabre: Holod 1932 – 1933 rokiv u politytsii, masovii svidomosti ta istoriohrafii (1980-ti – pochatok 2000-kh). – Kyiv: “Nash chas”, 2010. – 271 s.

8. Kulyk V. Dyskurs ukrainskykh medii. identychnosti, ideolohii, vladni stosunki. – К., 2010. – 656 s.

9. Maliuk V. Cymuliakr “novoi ideolohii ukrainskoi derzhavy” // *Universum*. – 2010. – № 11-12.

10. Mink Zh., Neimaier L. Ievropa ta ii bolisni mynushyny. – К. : Nika-Tsentr, 2009. – 272 s.

11. Na Lvivshchyni liudy Tiahnyboka khochut skasuvaty Den Peremohy // *Ukrainska pravda*, 7.02. 2011, <http://www.istpravda.com.ua/short/2011/02/7/22209/>.

12. Ogiienko V. Do vyznachennia poniattia “stratehiia istoryzuvannia” // “Hileia: naukovyi visnyk”. Zbirnyk naukovykh prats. – К., 2013. Vyp. 71. – S. 5-9.

13. Portnov A. Uprazhneniia s istoriiei po-ukraynsky. – М., 2010. – 224 s.

14. Nezahoiena rana Volyni // *Postup*, 09.02.2011, <http://postup.in.ua/usual.php?what=7890>.

15. Orhanizatsiia ukrainskykh natsionalistiv i Ukrainska povstanska armiia: Fakhovyi vysnovok robochoi hrupy istorykyv pry Uriadovii komisii z vyvchennia diialnosti OUN i UPA / NAN Ukrainy; Instytut istorii Ukrainy. – 3. vyd., ster. – К. : Naukova dumka, 2005. – 72 s.

16. Reient O. “Spilnyi ukrainsko-rosiysky pidruchnyk”: mrii i realnist // *Shkilna istorychna osvita na suchasnomu etapi. Materialy kruhloho stolu. Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy*, 8 chervnia 2010 r. // *Istoriia Ukrainy*. – 2010. – Serpen. – № 29 (669). – S. 11-13.

17. Serbyn R. Borotba za istorychnu pamiat ukrainskoho narodu // <http://exlibris.org.ua/vv/article-end.html>

18. Sereda V. Istorycheskyi dyskurs v ofytsyalnykh rechakh prezidentov Ukrainy u Rossyy // *Polyt.ru*, 4.02.2011, <http://www.polit.ru/analytics/2007/04/05/politdiskurs.html>.

19. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 1133/2007 “Pro prysvoiennia V. Ivchuku zvannia Heroi Ukrainy” // *Ofitsiine Internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy*, 09.02.2011, <http://www.president.gov.ua/documents/7033.html>

20. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 1061/2008 “Pro vidznachennia derzhavnymu nahorodamy Ukrainy” // *Ofitsiine Internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy*, 09.02.2011, <http://www.president.gov.ua/documents/8622.html>

21. Norman M. Naimark. *Stalin’s Genocides. (Human Rights and Crimes Against Humanity)* Princeton, Oxford : Princeton University Press, 2010. – 176 r.

22. Polska-Ukraina: trudne pytania, u 9 t.; *Ukrainskoiu movoiu vyishla lyshe odna knyha „Ukraina – Polshcha: vazhki pytannia.”* – T. 9 : Materialy IX i X mizhnarodnykh seminariv “Ukrainsko-polski vidnosyny pid chas Druhoi svitovoi viiny”, Varshava, 6-10 lystopada 2001 r. – Varshava : VMA “Teren”, 2004. – 494 s.

23. Riabchuk M., Holodomor: The Politics of Memory and Political Infighting in Contemporary Ukraine // *Harriman Review*, Vol. 16,

No. 2 – P. 3-9.

24. Snyder T., *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin*, Basic Books. – 544 p.

25. Wanner C. *Burden of Dreams: History and Identity in Post-Soviet Ukraine*. – *Post-Communist Cultural Studies*, 1998. – 228 r.

Ogiienko V. I., кандидат исторических наук, старший научный сотрудник Украинского института национальной памяти (Украина, Киев), vitaliy.ogienko@gmail.com

Украина и ее “болезненное прошлое”: стратегии историзации и историческая культура.

Недавний украинский исторический опыт рассматривается с помощью понятия “стратегии историзации”. Выделено стратегии примирения через искупление, стратегии историзации конфликтогенного наследия, стратегии исторического долга, стратегии активации памяти о Голокосте, стратегии регионализации, стратегии амбивалентности, стратегию амнезии, стратегию активации памяти.

Ключевые слова: стратегия историзации, символические практики, историческая культура, украинский исторический опыт.

Ogiienko V. I., Ph.D. in History, Senior Research Fellow, Ukrainian Institute of National Memory (Ukraine, Kiev), vitaliy.ogienko@gmail.com

Ukraine and “his painful pasts”: strategy for historization and historical culture

The recent Ukrainian historical experience by the instrumentality of “strategy for historization” is discussed. Strategies of the reconciliation through redemption, of the conflict heritage historization, of the historical debt, of Holocaust memory activation, of regionalization, of ambivalency, of amnesia and of activation memory are defined.

Keywords: strategy for historization, symbolical practises, historical culture, Ukrainian historical experience.

* * *

УДК94(4/9) “1939–1945”:341+355.2+327.3

Осмоловська О. Ю.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри
всесвітньої історії, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), uzpavl@voliacable.com

Павлюченко В. Ю.,
магістр кафедри всесвітньої історії, Національний
педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), uzpavl@voliacable.com

ПРОБЛЕМА НЕЙТРАЛІТЕТУ ТА ПОЛІТИКИ ШВЕЙЦАРІЇ СТОСОВНО ІНТЕРНОВАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Досліджується проблема суперечливого характеру становища інтернованих та полонених військовослужбовців як складової частини гуманітарної політики Швейцарії у період Другої світової війни (1939–1945 рр.).

Ключові слова: Швейцарія, нейтралітет, інтерновані військовослужбовці, військовий полон, гуманітарна політика, Друга світова війна, табори для інтернованих.

Дослідження проблеми інтернування військовополонених часів Другої світової війни у вітчизняній історичній науці довгий час відбувалось досить непослідовно. На відміну від висвітлення нацистських злочинів щодо військовополонених, відомості про причетність до порушення міжнародного законодавства стосовно поводження з військовополоненими з боку нейтральних держав, а саме Швейцарії, у науковому обігу почали з’являтися не так давно – після опублікування у 2002 р. звіту групи експертів з Швейцарії, США, Ізраїлю, Великобританії, Польщі очолюваної швейцарським істориком Жаном–Франсуа Берж’є, яка розслідувала поведінку Швейцарії у Другій світовій війні. Багато з положень підсумкової доповіді комісії до сьогодні залишаються провокаційними та постійно потрапляють у центр дис-